

## บทที่ ๑

### บทนำ

#### ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“แม่” เป็นผู้ที่ทำกิจที่ทำได้ยาก<sup>๑</sup> เฉพาะหญิงที่เป็นแม่เท่านั้น จึงจะทราบถึงความลำบากนั้น ภาระหน้าที่ของแม่เริ่มตั้งแต่รู้ว่าลูกถือกำเนิดขึ้นในครรภ์ แม่จึงคอยดูแลปกป้องลูกน้อยในครรภ์ จนกระทั่งคลอดลูกออกมาอย่างปลอดภัย แม่ให้การเลี้ยงดูให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูก อบรมสั่งสอน ลูกให้เป็นคนดี เป็นที่รักของคนทั่วไป เมื่อลูกเติบโตขึ้น ก็ให้ลูกได้รับการศึกษามีความรู้เพื่อประกอบ อาชีพการงาน เมื่อลูกมีความทุกข์ แม่จะปลอบโยนให้กำลังใจ ช่วยขจัดทุกข์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับลูก เกี่ยวกับบทบาทของแม่ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งดังนี้

คำว่า “แม่” เป็นคำที่ไพเราะที่สุดที่มนุษย์รู้จักและเป็นคำแรกที่เราเอื้อนเอ่ย ตั้งแต่ยังไม่เคยมี ใครสอนและยังไม่รู้ประสา แม่เป็นผู้หญิงคนเดียวที่รักเราอย่างแท้จริงไม่เสื่อมคลาย ไม่ว่าเราจะ ดีหรือร้าย จะสุขหรือทุกข์ หญิงคนนี้มีใจอยู่เคียงข้างเราเสมอ ในยามที่เราท้อแท้หรือเศร้า ก็ หญิงคนนี้อะลวนเป็นกำลังใจ ช่วยเหลือเราทุกอย่าง ในยามที่มีความสำเร็จและมีความก้าวหน้า ก็เป็นคนนี้แหละที่ยินดีมีความสุขกับเราอย่างแท้จริง<sup>๒</sup>

ทว่าปัจจุบัน การทำหน้าที่ของแม่ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ยากลำบากขึ้นกว่าเดิม จากแม่ที่เคยทำหน้าที่เคียงคู่กับพ่อในการดูแลลูก ต้องมาเป็นแม่ที่ทำหน้าที่ดูแลลูกตามลำพังเพียงคนเดียว สภาวะของความเป็นแม่ในลักษณะนี้ทำให้เกิดครอบครัวในรูปแบบใหม่ขึ้น ที่เรียกว่า “ครอบครัวแม่คนเดียว” (Single-Mother Family) คือ เป็นครอบครัวที่มีสมาชิกหลัก คือ แม่กับ ลูกๆ<sup>๓</sup> ซึ่งครอบครัวแม่คนเดียวนี้ จะมีให้พบเห็นอยู่บ่อยและกำลังขยายตัวอย่างกว้างขวางใน สังคมไทย

---

<sup>๑</sup> มหามกุฏราชวิทยาลัย, *มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๒*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๖.

<sup>๒</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *แม่...รักที่อบอุ่น*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

<sup>๓</sup> มาลี จิรวัดนานนท์, “กระบวนการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียว”, *วิทยานิพนธ์สังคม สงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๒.

สาเหตุที่ทำให้เกิดครอบครัวแม่คนเดียวนั้น ส่วนใหญ่เกิดจากการหย่าร้าง หรือแยกทางกัน ของคู่สามีภรรยาที่มีลูกอายุไม่เกิน ๑๘ ปี หรือเกิดจาก มีการสูญเสียพ่อจากการตาย และมีลูกที่ยัง ต้องได้รับการเลี้ยงดู รวมทั้งเกิดจากการมีลูกของแม่นอกสมรสหรือไม่มีสามีรับผิดชอบ เป็นต้น<sup>๔</sup>

ในกรณีของการหย่าร้าง หรือ แยกทางกันของคู่สามีภรรยา ลูกมักจะอยู่กับแม่มากกว่าพ่อ เพราะส่วนใหญ่พ่อจะหายไปจากครอบครัวหลังจากเกิดปัญหาขึ้น และถ้ามีการฟ้องร้องกันในศาล สิทธิในการเลี้ยงดูลูกมักตกอยู่ที่แม่ เนื่องจากศาลวินิจฉัยได้ว่า สัญชาตญาณของความเป็นแม่มักจะทำให้ ความอบอุ่นและความเอาใจใส่กับลูก มากกว่าสัญชาตญาณของความเป็นพ่อ<sup>๕</sup>

ในช่วงประมาณยี่สิบปีที่ผ่านมา อัตราการหย่าร้างของคู่สมรสได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก ทำให้ ครอบครัวแม่คนเดียวมีจำนวนเพิ่มขึ้นตามไปด้วย จากสถิติการจดทะเบียนหย่าร้าง สำนวนโดย กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย<sup>๖</sup> พบว่า ระหว่าง ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ถึง ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ มีการหย่า ร้างเพิ่มขึ้นถึงเกือบ ๓ เท่าตัว คือ จาก ๔๖,๙๕๓ คู่เป็น ๑๐๙,๒๗๗ คู่ สถิตินี้ยังไม่รวมถึง การหย่าร้าง ที่ไม่ได้จดทะเบียน หรืออย่างไม่เป็นทางการ การแยกทางกันหรือละทิ้งกัน

ถึงแม้อัตราการเพิ่มขึ้นของครอบครัวแม่คนเดียว จะมีปรากฏให้เห็นในประเทศไทย แต่ก็ ยังไม่ได้มีการระบุเป็นตัวเลขที่แน่ชัด แต่อย่างไรก็ตาม ก็พอจะประมาณการจำนวนครอบครัวแม่คนเดียวได้ โดยพิจารณาจากสถิติจำนวนครัวเรือนที่มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้หญิง ซึ่งมีจำนวน ๓,๙๘๙,๐๐๐ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๒๖ หรือประมาณ ๑ ใน ๔ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด<sup>๗</sup>

ปัญหาที่แม่ในครอบครัวแม่คนเดียวต้องประสบอันดับแรก ก็คือปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ จากเดิมที่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว ต้องมาเป็นผู้มีหน้าที่หารายได้เพียงคนเดียว ส่วนค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรในรายที่มีการฟ้องร้องคดีเพื่อให้ฝ่ายชายรับผิดชอบนั้น แม้ศาลจะได้มี คำตัดสินให้ทางฝ่ายหญิงได้รับค่าเลี้ยงดูจากฝ่ายชายโดยกำหนดเป็นจำนวนที่แน่นอนในแต่ละเดือน แต่ในทางปฏิบัติจริง ในหลายคดีพบว่า ระยะแรกนั้น ทางฝ่ายชายจะจ่ายตามที่ให้มีคำพิพากษาเอาไว้

<sup>๔</sup> ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต, **ครอบครัวแม่หรือพ่อคนเดียว: วิกฤตความมั่นคงที่หลีกเลี่ยงได้**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualCon>), [๔ เมษายน ๒๕๕๔].

<sup>๕</sup> Wurzel, J. Barbara, Growing Up In Single Parent Families, Family and Consumer Sciences, Ohio State University Extension Fact Sheet, อ้างใน ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต, **ครอบครัวแม่หรือพ่อคนเดียว: วิกฤตความมั่นคงที่หลีกเลี่ยงได้**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualCon>), [๔ เมษายน ๒๕๕๔].

<sup>๖</sup> กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย, **รายงานสถิติจำนวนทะเบียนหย่า**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dopa.go.th/hpstat9/people2.htm>, [๔ เมษายน ๒๕๕๔].

<sup>๗</sup> ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต, **“ครอบครัวแม่หรือพ่อคนเดียว: วิกฤตความมั่นคงที่หลีกเลี่ยงได้”**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualCon>), [๔ เมษายน ๒๕๕๔].

แต่เมื่อไปช่วงเวลาหนึ่ง ทางฝ่ายชายเกือบทั้งหมด จะยุติการจ่ายค่าเลี้ยงดูให้กับทางฝ่ายหญิง<sup>๘</sup> เมื่อเป็นเช่นนั้น ฝ่ายหญิง ก็ต้องเผชิญกับความยากลำบากอย่างแน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสวงหาอาชีพการงานของหญิงที่เลี้ยงลูกด้วยตัวเอง จะยากลำบากกว่าบุคคลทั่วไป ทั้งนี้ จากการศึกษาของ Karen Christopher พบว่า ถึงแม้ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ร่ำรวยที่สุดในโลก แต่ถ้าเปรียบเทียบฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างผู้หญิงในประเทศสหรัฐอเมริกากับผู้หญิงในประเทศทางตะวันตกที่มีความร่ำรวยเช่นกัน จะพบว่า ผู้หญิงในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งสัดส่วนส่วนใหญ่เป็นหญิงที่หย่าร้างและต้องการเลี้ยงดูลูกเอง จะมีความยากจนมากกว่า<sup>๙</sup> ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า แม่คนเดียวที่ต้องเลี้ยงลูกเองในประเทศไทย จะพบความลำบากขนาดไหน

นอกจากนั้น การต้องเลี้ยงดูลูกเพียงลำพังจะเพิ่มความเหน็ดเหนื่อยทั้งกายและใจให้แก่แม่คนเดียวอย่างที่สุด โดยเฉพาะแม่คนเดียวที่อยู่เป็นครอบครัวเดี่ยว ไม่ได้อาศัยอยู่กับญาติคนใด การเลี้ยงดูอบรมลูกจึงตกอยู่กับแม่เพียงคนเดียว ไม่ว่าลูกจะอยู่ในวัยใด ก็ล้วนเป็นภาระที่หนักหน่วงทั้งสิ้น และบางครั้งก็เป็นภาระที่หนักเกิน จนทำให้เกิดความเครียดในการเลี้ยงดูลูกให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ทั้งร่างกายและจิตใจ<sup>๑๐</sup> ซึ่งอารมณ์จากความเครียดก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางด้านบุคลิกภาพและการปรับตัวของเด็ก<sup>๑๑</sup>

จากการศึกษาของนักวิจัยหลายท่าน พบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวแม่คนเดียว มีปัญหา มากกว่าครอบครัวลักษณะอื่นๆ<sup>๑๒</sup> โดยเฉพาะปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรม เช่น พฤติกรรม เกราะขาดความยั้งคิด มีอาการกังวล ซึมเศร้า มีปัญหาในการเข้าสังคม มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจเอง และมีการเข้าร่วมกิจกรรมเบี่ยงเบน เป็นต้น<sup>๑๓</sup> สอดคล้องกับการเปิดเผย ของ ดร.รุ่ง แก้วแดง ประธานมูลนิธิ

<sup>๘</sup> สมชาย ปรีชาศิลปกุล, “Single Mom ด้วยน้ำมือของกฎหมาย”, **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**, (๒๘ กันยายน ๒๕๕๓) : ๖.

<sup>๙</sup> Christopher, Karen, “Single Motherhood, Employment, Or Social Assistance: Why are U.S. Women Poorer Than Women In Other Affluent Nations?”, **Luxembourg Income Study Working Paper No.285, 2001**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.tandfonline.com>doi>abs>, [๔ เมษายน ๒๕๕๔].

<sup>๑๐</sup> มาลี จิรวัดนานนท์, “กระบวนการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียว”, หน้า ๑๗.

<sup>๑๑</sup> Wurzel, Barbara J., “Unwed Pregnant Adolescents’ Perceived Parental Attitudes Toward Parent Child Relationships”, **A Thesis for the Degree Master of Science**, (School of Home Economics : the Ohio State University, 1975), p.2.

<sup>๑๒</sup> อัจฉรา ยอดเพ็ชร, “การศึกษาปัญหาผู้หญิงถูกสามีละทิ้ง ซึ่งมาขอรับความช่วยเหลือจากงานสงเคราะห์ครอบครัว กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๔.

<sup>๑๓</sup> มาลี จิรวัดนานนท์, “กระบวนการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียว”, หน้า ๖.

สุข-แก้ว แก้วแดง ว่า “ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ชายแดนใต้ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากมีเยาวชนเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้เรียนหนังสือเพราะมีฐานะยากจน ว่างาน ไม่มีอาชีพและมาจากครอบครัวที่เหลื่อมแม่เพียงคนเดียว เยาวชนกลุ่มนี้จึงมีอัตราเสี่ยงสูงต่อการถูกชักจูงให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการยาเสพติดและแนวร่วมก่อความไม่สงบได้โดยง่าย”<sup>๑๔</sup>

จากความเป็นมาและปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทำให้ผู้วิจัยในฐานะนักศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา เกิดแรงบันดาลใจที่จะทำการศึกษา “บทบาทของแม่คนเดียวต่อการปลูกฝังจริยธรรมของบุตรธิดา” ในประเด็น ดังนี้ (๑) สภาพปัญหาของครอบครัวแม่คนเดียวในสังคมไทย (๒) บทบาทหน้าที่ของแม่และหลักธรรมสำหรับแม่คนเดียวในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) แนวทางการประยุกต์หลักธรรมในการปลูกฝังจริยธรรมแก่บุตรธิดาของแม่คนเดียว ซึ่งเท่าที่ทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ยังไม่พบว่ามีผู้ใดได้ทำการวิจัย ในประเด็นดังกล่าว แต่ประการใด ทั้งนี้ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการวิจัยนี้จะนำมาซึ่งประโยชน์สำหรับผู้สนใจจะศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับครอบครัวแม่คนเดียว ในลักษณะอื่นๆต่อไป

## ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของครอบครัวแม่คนเดียวในสังคมไทย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของแม่และหลักธรรมสำหรับแม่คนเดียวในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์หลักธรรม ในการปลูกฝังจริยธรรม แก่บุตรธิดาของแม่คนเดียว

## ๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิเคราะห์ สภาพปัญหาของครอบครัวแม่คนเดียว หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมบทบาทแม่คนเดียวในการปลูกฝังจริยธรรมแก่บุตรธิดาและแนวทางการประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมบทบาทแม่คนเดียวในการปลูกฝังจริยธรรมแก่บุตรธิดาโดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถา จากหนังสือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความตีพิมพ์ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ รวมทั้งจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ

---

<sup>๑๔</sup> newswit, “สสส.จับมือมูลนิธิสุข-แก้ว แก้วแดงหนุนองค์กรเยาวชนสร้างสันติสุขแดนใต้”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.newswit.com/gen/2011-01-04/79b4ce...> -, [๔ เมษายน ๒๕๕๔].

## ๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ **บทบาท** หมายถึง การปฏิบัติต่อบุตรธิดาโดยทำการเลี้ยงดูและฝึกหัดอบรมสั่งสอน

๑.๔.๒ **แม่คนเดียว** หมายถึง แม่ที่ทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อและแม่ ในการดูแลบุตรธิดา เนื่องจากคู่สมรสหย่าร้าง ทอดทิ้ง แยกทาง หรือ เสียชีวิต รวมทั้งแม่ที่ไม่มีสามีรับผิดชอบ ที่เรียกว่า แม่นอกสมรส

๑.๔.๓ **การปลูกฝังจริยธรรม** หมายถึง การบ่มเพาะให้คำแนะนำอบรมสั่งสอน คุณธรรม ความดีงาม และศีลธรรม ให้มีขึ้นในจิตใจของบุตรธิดา เพื่อดำเนินชีวิตที่ดีต่อไป

๑.๔.๔ **แนวทางการประยุกต์** หมายถึง วิธีการนำหลักธรรมมาปรับใช้ในการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังจริยธรรมแก่บุตรธิดา

## ๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช** มีพระราชดำรัสถึงการฝึกฝนความเข้มแข็งของจิตใจที่ควรปลูกฝังให้กับบุตรธิดาตั้งแต่ยังเยาว์วัย ไว้ในหนังสือ เรื่อง **“คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง”** ตอนหนึ่งว่า

ความเข้มแข็งในจิตใจนี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องฝึกฝนแต่เล็ก เพราะว่าต่อไป ถ้ามีชีวิตที่ลำบาก ไปประสบอุปสรรคใดๆ ถ้าไม่มีความเข้มแข็ง ไม่มีความรู้ ไม่มีทางที่จะผ่านอุปสรรคนั้นได้ เพราะว่าถ้าไปเจออุปสรรคอะไร ก็ไม่มีอะไรที่จะช่วยเราได้ แต่ถ้ามีความรู้ มีอริยาสัยที่ดี และมีความเข้มแข็งในกายในใจก็สามารถที่จะผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ นั้นได้ <sup>๑๕</sup>

๑.๕.๒ **พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อดุสิตญาณนันทิกขุ)** ได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ต่อบุตรธิดา ไว้ในหนังสือ **“รักลูกให้ถูกทาง”** ตอนหนึ่งว่า พ่อแม่ทุกคนเป็นแบบอย่างของลูกๆ ลูกทุกคนจะคอยเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแม่อยู่เสมอ การได้เห็นสิ่งที่พ่อแม่ทำอยู่หรือเป็นอยู่อย่างนั้นบ่อยๆ ก็คือ การสร้างนิสัยขึ้นในใจของเขาให้เป็นไปตามอย่างที่เราเป็นอยู่ ฉะนั้นพ่อแม่จึงต้องระมัดระวังให้มากเป็นพิเศษ พ่อแม่ควรฝึกฝนตนเองให้มีระเบียบวินัยอยู่เสมอ อย่าได้เป็นคนตามใจตนเองในเรื่องใดๆ เป็นอันขาด หากผู้นำในครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดีแล้ว ลูกก็จะจำแบบอย่างที่ดีเอาไว้ ท่านได้กล่าวไว้ว่า “แบบอย่างการกระทำของพ่อแม่ มีอิทธิพลสูงเหนือจิตใจของลูกๆ เสมอ” <sup>๑๖</sup>

<sup>๑๕</sup> พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช, คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕.

<sup>๑๖</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อดุสิตญาณนันทิกขุ), รักลูกให้ถูกทาง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

**๑.๕.๓ พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ)** ได้ให้ข้อแนะนำการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาไว้ในหนังสือเรื่อง **“ธรรมะจากพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ)”** ตอนหนึ่งว่า เรื่องของลูกนั้นจะเอาแต่ดุกก็ได้ และเอาแต่คำว่า “อย่า อย่า อย่า” ก็ได้ แต่ว่าต้องให้เหตุผลเขาบ้าง ชี้แจงแสดงเหตุผลให้เขาเข้าใจ ว่าทำไมจึงต้องไม่ควรทำอย่างนั้น ทำไมจึงต้องทำอย่างนี้ เราควรจะเรียกมาพูดเวลาใจเย็นๆ และลูกที่จะสอนนั้น ต้องให้เขาใจสบายด้วย อย่าสร้างอารมณ์ต่อต้านขึ้นในจิตใจของเขา แต่ให้เกิดอารมณ์ร่วม ให้เกิดความเห็นอกเห็นใจในเรื่องนั้นๆ โดยเฉพาะพ่อแม่พูดกับลูกนี้ ไม่มีอะไรที่จะแสดงให้ลูกเห็นใจเท่ากับความรักความเมตตา<sup>๑๗</sup>

**๑.๕.๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)** ได้กล่าวถึง ความสำคัญของพ่อแม่ ไว้ในหนังสือ **“คุณบิดามารดาสุตพรรณนามหาศาล”** ตอนหนึ่ง ว่า พ่อแม่เปรียบเสมือน ปุชนียบุคคลของลูก ซึ่งดำรงตำแหน่งสำคัญ ๓ อย่าง คือ

(๑) เป็นพระพรหมของลูก โดยเป็นผู้ให้กำเนิด ให้ชีวิต ตลอดจนบำรุงเลี้ยงให้เจริญเติบโตทั้งกายและใจ

(๒) เป็นบูรพาจารย์ ของลูก โดยเป็นอาจารย์คนแรก เป็นผู้ที่อบรมสั่งสอนให้รู้จักวิธีใช้ชีวิตตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน เช่น หัดเดิน หัดนอน หัดกิน หัดพูด เป็นต้น นำลูกเข้าสู่สังคมของมนุษย์ เพื่อรู้วิธีสัมพันธ์กับผู้อื่น ทั้งยังสอนวิธีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ฝึกฝนความคิดและคุณธรรม ก่อนอาจารย์ท่านอื่นๆ

(๓) เป็นอาหุไนยบุคคล ของลูก โดยเป็นดุจพระอรหันต์ที่มีจิตใจบริสุทธิ์สะอาด ชี้อตรง ไม่มีภัยอันตราย เข้าใกล้และอยู่ด้วยได้อย่างไว้วางใจ เป็นผู้พร้อมที่จะให้อภัย และปลอบขวัญยามมีภัย ควรแก่การกราบไหว้เคารพบูชาของลูกตลอดกาล

เมื่อครอบครัวเป็นสังคมพื้นฐาน และมีพ่อแม่ที่ทำหน้าที่สมบูรณ์ดี เป็นผู้ปกครองสูงสุดแล้ว ลูกๆก็จะดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง อันมีผลทำให้ครอบครัวมีความสุขความเจริญอกงาม ความดีงามและความสุขนี้จะแผ่ขยายออกไปสู่สังคม ทำให้โลกอยู่ดีมีสันติสุข<sup>๑๘</sup>

**๑.๕.๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)** ได้กล่าวถึง การปลูกฝังจริยธรรมให้กับบุตรธิดาไว้ในหนังสือ เรื่อง **“คุณบิดามารดาสุตพรรณนามหาศาล”** ตอนหนึ่ง ว่า ถ้าพ่อแม่เคร่งครัดด้วยอามิสสิ่งของอย่างเดียว ไม่สงเคราะห์ด้วยธรรม ไม่ให้คำแนะนำสั่งสอน ไม่รู้จักอบรมเลี้ยงลูกแต่กาย ไม่เลี้ยงดูจิตใจ ต่อไปอาจเกิดโทษได้ เพราะอามิสสิ่งของนั้น เป็นที่ตั้งของความโลภได้ พอมีความ

<sup>๑๗</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ), **ธรรมะจากพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ)**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๓), หน้า ๕๐.

<sup>๑๘</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **คุณบิดามารดาสุตพรรณนามหาศาล**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิไลดา, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕-๕๖.

โลกแล้ว ก็จะมีความต้องการขยายออกไป อยากได้ไม่มีสิ้นสุด แล้วก็มี ความห่วงหาพัน ทำไปทำมาก็ กลายเป็นการสงเคราะห์ที่นำมาซึ่งการแก่งแย่งกัน และเกิดการทะเลาะวิวาทได้ เพราะฉะนั้น พ่อแม่ ควรให้ธรรมสงเคราะห์ด้วย โดยแนะนำอบรมสั่งสอนปลูกฝังจริยธรรม ศีลธรรม ให้คุณธรรมความดี งามเจริญงอกงามขึ้นในจิตใจของลูก ให้ลูกซาบซึ้งในความดีงาม และซาบซึ้งถึงคุณค่าของสิ่งที่ดีงาม เป็นคนที่เจริญสมบูรณ์พร้อมทั้งกายและใจ จึงจะเรียกว่าเป็นการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง<sup>๑๙</sup>

**๑.๕.๖ พระมหาภูเนตุ จันทรจิต** ได้กล่าวถึง หน้าที่ของมารดาบิดา ไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง **“หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์”** ตอนหนึ่งว่า หน้าที่ของมารดาบิดา นับว่าเป็น จริยธรรมที่สำคัญต่อครอบครัว เพราะครอบครัว คือ สถาบันหลักที่เป็นกลไกในการป้องกันปัญหา และเป็นกุญแจสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังนั้น หน้าที่ของมารดาบิดา จึงเป็นหลักประกันความมั่นคง ของครอบครัว ในขณะเดียวกัน การละเลยต่อหน้าที่ของครอบครัว จะเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การสะสม ปัญหา และกลายเป็นสถาบันที่เพิ่มปัญหาให้กับสังคม ฉะนั้น ความเจริญมั่นคง และความล่มสลาย ของสถาบันครอบครัวเป็นภาวะการณ์ที่สะท้อนถึงสถานะของสังคมได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ครอบครัว คือสถาบันหลักที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจรรโลงสังคม<sup>๒๐</sup>

**๑.๕.๗ พระมหาสมควร ธมมธีโร(สายงาม)** ได้กล่าวถึง บทบาทของผู้ปกครองในการ อบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กก่อนเกณฑ์ ไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง **“บทบาทผู้ปกครองในการ อบรมศีลธรรมและจริยธรรม แก่เด็กเล็กก่อนเกณฑ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์ วัดพรหม สุวรรณสามัคคี เขตบางแค กรุงเทพมหานคร”** ตอนหนึ่งว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่เข้าใจใน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ให้ความสนใจในการปฏิบัติกิจกรรม ทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กเล็ก เช่น พาไปวัดในวันพระ พาไปทำบุญตักบาตร ฝึกให้ไหว้พระสวดมนต์ ก่อนนอน หรือนั่งสมาธิ เป็นต้น และผู้ปกครองส่วนใหญ่มีหน้าที่สอนอย่างเดียว แต่ไม่ได้ทำเป็น ตัวอย่างที่ดีแก่เด็กเล็ก จึงทำให้บทบาทของผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่ เด็กเล็กไม่ได้ผลเท่าที่ควร<sup>๒๑</sup>

**๑.๕.๘ มาลี จิรวพัฒนานนท์** ได้กล่าวถึง ผลกระทบที่จะมีต่อครอบครัวแม่คนเดียว ไว้ใน วิทยานิพนธ์ เรื่อง **“กระบวนการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียว”** ตอนหนึ่งว่า ครอบครัวแม่คน เดียวจะได้รับผลกระทบใน ๒ ระดับ คือ ในระดับบุคคล ซึ่งได้แก่ แม่ และเด็ก และในระดับครอบครัว

<sup>๑๙</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒-๕๓.

<sup>๒๐</sup> พระมหาภูเนตุ จันทรจิต, “หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร มหาบัณฑิต, (สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ง.

<sup>๒๑</sup> พระมหาสมควร ธมมธีโร (สายงาม), “บทบาทผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็ก เล็กก่อนเกณฑ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์ วัดพรหมสุวรรณสามัคคี เขตบางแค กรุงเทพมหานคร (๒๕๔๓)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (ธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ข.

สำหรับผู้หญิงที่เป็นแม่ ผลกระทบที่ชัดเจนจะออกมาในด้านอารมณ์และจิตใจ เช่น สับสน คิดมาก เศร้าเสียใจ เหงา และโกรธแค้น เป็นต้น ซึ่งบางรายก็มีผลต่อร่างกายด้วย ส่วนผู้เป็นลูกก็อาจมีพฤติกรรมเกรี้ยวในระยะแรกๆ การยอมรับไม่ได้ การต้องรับผิดชอบช่วยหารายได้กับครอบครัว เป็นต้น ส่วนในระดับครอบครัว พบว่า มีการย้ายที่อยู่ใหม่ ประสบปัญหาด้านค่าใช้จ่ายที่ไม่พอเพียงในครอบครัว รวมถึงปฏิกิริยาจากสังคมที่แวดล้อมครอบครัว ที่เป็นไปได้ทั้งในทางที่ดี และไม่ดี เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วนมีผลต่อการดำรงอยู่อย่างปกติสุขในสังคมของครอบครัวแม่คนเดียว<sup>๒๒</sup>

**๑.๕.๙ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด** ได้กล่าวถึง การรักลูกด้วยปัญญา ไม่ใช่ค้นหา ไว้ในหนังสือเรื่อง **“มีความสุขให้ลูกเห็น เป็นคนดีให้ลูกดู”** ตอนหนึ่งว่า การตั้งเป้าหมายในการเลี้ยงลูก ย่อมส่งผลต่อท่าทีและพฤติกรรมของพ่อแม่ที่มีต่อลูก เช่น พ่อแม่ที่ต้องการให้ลูกเป็นคนเก่ง เป็นเด็ก อัจฉริยะ ย่อมมีพฤติกรรมเน้นหนักไปในเรื่องของการสรรหาวิธีต่างๆ มาให้ความรู้แก่ลูก และอดไม่ได้ที่จะเปรียบเทียบลูกตัวเองกับลูกคนอื่น ด้วยหวังให้ลูกตัวเองเก่งกว่าใคร เด็กที่มีพ่อแม่ประเภทนี้จึงมีแนวโน้มที่จะรู้สึกกดดัน เด็กบางคนอาจเรียนเป็นที่หนึ่งมาตลอด แต่เมื่อมีเหตุให้ต้องกลายเป็นที่สอง เด็กอาจทำใจไม่ได้ และแก้ปัญหาด้วยการทำร้ายตัวเอง ดังที่เห็นอยู่บ่อยครั้งตามหน้าหนังสือพิมพ์ เนื่องเพราะขาดภูมิคุ้มกันทางใจ ดังนั้น เพื่อไม่ให้ค้นหาของพ่อแม่เข้ามามีอิทธิพลต่อการกำหนดเป้าหมายในการเลี้ยงดูลูก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พ่อแม่จะต้องเข้าใจและยอมรับธรรมชาติของลูก เพื่อจะได้ส่งเสริมสนับสนุนลูกให้เหมาะสมกับความสนใจของเขอย่างแท้จริง<sup>๒๓</sup>

**๑.๕.๑๐ อัจฉรา ยอดเพชร** ได้กล่าวถึง สภาพปัญหาของหญิงที่ถูกสามีละทิ้ง ไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง **“การศึกษาปัญหาหญิงที่ถูกสามีละทิ้ง ซึ่งมาขอรับความช่วยเหลือจากงานสงเคราะห์ครอบครัว กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร”** ตอนหนึ่งว่า ผลกระทบที่มีต่อสุขภาพกาย และจิตของกลุ่มประชากรที่ศึกษา คือ ผู้หญิงที่ถูกสามีละทิ้ง พบว่า ร้อยละ ๕๔ ไม่มีอาการผิดปกติใดๆ ภายหลังจากสามีละทิ้ง เนื่องจากเป็นผู้ที่หาเลี้ยงครอบครัวเองอยู่แล้ว ในระหว่างที่ยังอยู่กินกันอยู่ และบางรายสามีไม่เคยให้เงินไว้ใช้จ่ายเลย ไม่รับผิดชอบครอบครัวเป็นเวลานานแล้ว ร้อยละ ๔๔ มีอาการผิดปกติเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นฝ่ายที่สามีหาเลี้ยงครอบครัวและยังมีบุตรที่ยังเล็กๆ โดยประชากรที่ศึกษาบางรายมีอาการปวดศีรษะ คิดมาก นอนไม่หลับ เหม่อลอย บางรายระบายนอนหลับยากๆ โดยการเข้านอนเป็นประจํา สำหรับสภาพปัญหาของครอบครัวหญิงที่ถูกสามีละทิ้งจำนวน ๕๐ รายแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ปัญหาหนี้สินและอื่นๆ และเนื่องจากผู้หญิงที่ถูกสามีละทิ้งส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ ความชำนาญทำให้ไม่

<sup>๒๒</sup> มาลี จิรวัดนานนท์, “กระบวนการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียว”, หน้า ๒๓๐-๒๓๑.

<sup>๒๓</sup> แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด, **มีความสุขให้ลูกเห็น เป็นคนดีให้ลูกดู**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

สามารถประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงครอบครัว มีผลต่อบุตรทำให้ต้องออกจากโรงเรียนกลางคันถึงร้อยละ ๒๒ ครอบครัวส่วนใหญ่ของกลุ่มประชากร บุตรยังเล็กจึงไม่พบผลกระทบอื่นๆ<sup>๒๔</sup>

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า การศึกษาที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของแม่จะเป็นการศึกษา บทบาทหน้าที่ของแม่ที่อยู่ในครอบครัวปกติที่มีพ่อแม่ลูกครบถ้วน ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวแม่คนเดียว ก็ไม่พบว่ามีการศึกษาในประเด็นของการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุตรธิดาแต่อย่างใด ดังนั้น ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจอย่างมากที่จะศึกษา ในประเด็นของ “บทบาทของแม่คนเดียวต่อการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุตรธิดา”

## ๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดังนี้

๑.๖.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่างๆดังนี้

(๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก

(๒) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณคดี หนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบทความตีพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ

๑.๖.๒ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ แม่ ที่มาจากครอบครัวแม่คนเดียว จำนวน ๗ ครอบครัว

๑.๖.๓ ทำการรวบรวม จัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อตอบปัญหาการวิจัย

๑.๖.๔ สรุป ผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

---

<sup>๒๔</sup> อัจฉรา ยอดเพชร, “การศึกษาปัญหาผู้หญิงถูกสามีละทิ้ง ซึ่งมาขอรับความช่วยเหลือจากงานสงเคราะห์ครอบครัว กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการกรุงเทพมหานคร”, หน้า ๕๕.

## ๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาของครอบครัวแม่คนเดียวในสังคมไทย

๑.๗.๒ ให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของแม่และหลักธรรมสำหรับแม่คนเดียวในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงแนวทางการประยุกต์หลักธรรมในการปลูกฝังจริยธรรมแก่บุตรธิดาของแม่คนเดียว